

Månsarps kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
invändig ombyggnad och renovering m.m.

*Månsarps socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län, Växjö stift*

Månsarps kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med invändig ombyggnad och renovering m.m.

Månsarps socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län, Växjö stift

Rapport och foto: Anders Franzén
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2014

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	5
Historik.....	6
Beskrivning inför åtgärder.....	9
Vidtagna åtgärder	12
Ny inredning i koret.....	12
Tillgänglighet.....	13
Ny belysning.....	13
Nytt mixerbord.....	14
Läktarunderbyggnader och ny plats för kyrkkaffe.....	15
Kyrkorummets ommålning.....	17
Väggarna.....	17
Taken.....	17
Golvet	17
Altarskåpet.....	18
Predikstolen	18
Bänkarna	20
Fönsteråtgärder.....	23
Bänkdynor.....	25
Klimatåtgärder.....	25
Sakristian.....	26
Vapenhuset	27
Dränering.....	27
Larm.....	28
Övrigt.....	28
Sammanfattning.....	28
Administrativa uppgifter.....	29
Referenser.....	30
Tryckta källor och litteratur.....	30
Arkiv.....	30

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Koret inför arbetena präglades i allt väsentligt av 1970-talets renovering.

Inledning

Månsarps församling har under en längre tid planerat en invändig omgestaltning och restaurering av Månsarps kyrka. Inför arbetena gjordes en omsorgsfull projektering i samråd mellan byggherre, byggkonsulten Arkitekthuset i Jönköping AB och andra sakkunniga samt Jönköpings läns museum. Länsstyrelsen lämnade tillstånd till de olika åtgärderna i en rad beslut både inför och under renoveringen: nytt värmesystem den 3 juli 2012, renovering och ombyggnad den 27 maj 2013, nya inventarier den 10 juli 2013, utförande av stenkistor den 5 november 2013 och ny avfuktningssystem den 15 januari 2014. Samtliga beslut stadgade att arbetena skall följas av antikvarisk medverkan från läns museets sida. Medverkande antikvarie har varit Anders Franzén, som även sammanställt föreliggande rapport. Arbetena genomfördes under juni 2013 – maj 2014.

Syfte

Ombyggnadsarbetenas syfte var flerdigt av både praktisk och estetisk natur. Kyrkorummet, som omgestaltades på 1970-talet, upplevdes vara mörkt – särskilt i koret – och möbleringen från denna tid var opraktisk. Vidare skulle kororgeln ersättas av en ny. Styrningen av ljudanläggningen från läktaren var inte lyckad och utrymmena för kyrkkaffe m.m. kunde göras mer ändamålsenliga. Klimatet i kyrkans kryppgrund befarades vara bristfälligt och uppvärmningen bedömdes kunna moderniseras. Slutligen var många ytskikt i behov av översyn.

Den antikvariska medverkan som följde projektet hade som syfte att följa upp länsstyrelsens tillståndsbeslut, ge detaljanvisningar under hand och att dokumentera vad som åtgärdades. Eftersom delar av kyrkointeriören ändrats flera gånger under årens lopp var inte syftet att återställa kyrkorummet i ett ursprungligare skick.

En bärande tanke inför renoveringen var att ordna mer ändamålsenliga och trivsamma utrymmen för kyrkkaffet, som hittills serverats i vapenhuset.

Ritningen till Månsarps kyrka.

I första hand strävade projektgruppen i stället efter att skapa en harmonisk och tidlös interiör med hög, bestående kvalitet. I detta arbete förhöll man sig till kyrkorummets tidigare utformning och färgsättning utan att detta skulle vara helt styrande. Inspiration från ursprunglig, eller åtminstone tidigare färgsättning nyttjades särskilt vid färgsättningen av predikstolen och orgeln. Färgsättning och övrigt gestaltungsarbete förhöll sig också till kormålningen av Waldemar Lorentzon, som betraktas som särskilt betydelsefull och karaktärsskapande i kyrkorummet.

Historik

År 1846 beslutade sockenstämman att låta bygga en ny kyrka eftersom den gamla var för trång och förfallen. Man kontrakterade byggmästare Peter Pettersson i Tåå som då arbetade med uppförandet av Åkers kyrka i Vaggeryds kommun. Denna kyrka kom också att stå som förebild för Månsarps kyrka. De ritningar som sändes in till Överintendentsämbetet modifierades 1848 av arkitekt Johan Adolf Hawerman. Det var denna ritning som sedan följdes vid uppförandet 1853–54, med undantag för lanterninens gjutjärnsspira, som skänktes av bergslaget i Taberg. Inspirationen till denna bör ha kommit från den nygotiska gjutjärnsspira som Riddarholmskyrkan fick 1838.

Kyrkorummet försågs 1857 med en 12-stämmig orgel, byggd av August Rosenberg, Vadstena. Ett nära nog identiskt orgelhus finns i Tofteryds kyrka. År 1899 utbyttes kyrkorummets mycket enkla altartavla ut mot en ny, målad av Carl Jonson, Bredaryd.

Interiör från kyrkan fotograferad före 1922 års restaurering. Interiörens färgsättning går främst i vitt.

År 1922 restaurerades kyrkan under ledning av Jönköpings stadsarkitekt August Atterström. Hans ritningar hade omarbetats och kompletterats något av arkitekt Gunnar Wetterling vid Byggnadsstyrelsen. En varmluftsanläggning (tillverkad vid Ebbes bruk)

Bänkinredning som tagits ur bruk förvaras bland annat i tornet. Här framgår en äldre färgsättning i grått.

installerades med pannrum under sakristian, vilken gavs en egen ingång där en järnklädd dörr från den gamla kyrkan återanvändes. Nya golv lades in i kyrkorummet. Korets två mellersta fönster murades igen och alla fönster fick innerbågar med färgat glas.

Vid denna renovering gjordes också bänkarna bekvämare genom ökat avstånd och nya sitsar. Sprickor i korväggen åtgärdades genom ett dragjärn runt koret. Innertaket isolerades med sågspån och interiören ommålades i diskret vitt och grått.

År 1936 om- och tillbyggdes orgelverket av Theodor Frobenius, Danmark. Antalet stämmor utökades till 19, orgeln gjordes pneumatiskt, fick fristående spelbord och sannolikt även det befintliga crescendoverket. Åtta av de gamla stämmorna tycks ha bibehållits oförändrade.

År 1939 ommålades interiören enligt förslag från Jönköpings stadsarkitekt Göran Pauli. Väggarna kalkades i ljusbrun ton medan fönstersmygar och kor hölls vita. Taket målades med matt oljefärg i blågrå brytning. Den befintliga marmoreringen på taklisten rengjordes. År 1948 gavs tillstånd för elektrisk uppvärmning, vilken ersatte den befintliga varmluftsanläggningen.

År 1953–54 skedde nästa stora restaurering, denna gång projekterad av ingenjör Erik Persson på Johannes Dahls arkitektfirma, Tranås. Kyrkorummet försågs med nya elektrifierade armaturer. Korgolvet utökades och innerfönstren fick blyinfattat antikglas. Tre bänkrader togs bort längst bak, vilket lämnade plats för en ny läktartrappa samt förråd och elcentral. I vapenhuset kunde därför de befintliga trapporna rivas och ett nytt golv av kalksten lades in där. Interiören målades om i gråbeiga toner. Åren 1957–58 försågs korvalvet med dekor av Waldemar Lorentzon från Halmstadsgruppen. Den nya målningen samspelade dock illa med den befintliga altarpuppsetsen och i syfte att mildra dissonansen borttogs krönet på denna. Vidare målades interiören om. Väggarna vitmålades med

Orgeln byggdes om 1936 och fick då sitt fristående spelbord.

Koret med den inredning och färgsättning som tillkom 1977-78.

grå brytning, valvet målades i gråblått och bänkarna i ljusgrått med grågröna lister och gulgröna speglar. Altarringen avfärgades i grått och violett.

År 1971 genomfördes en omfattande fasadrenovering där bland annat snickerierna oljemålades.

Åren 1977-78 genomgick interiören än en gång en kraftig omdaning under ledning av arkitekt Lars Löfstedt, Jönköping. Huvudpunkten var skapandet av en "lillkyrka" i koret, i syfte att uppnå större intimitet vid de vardagliga förrättningarna. Som ett led i detta ersattes det befintliga altaret av ett flyttbart på skenor för att möjliggöra mässa "versus populum" och även en ny, flyttbar altarring tillverkades. Ambo och en sexstämmig kororgel (Johannes Künkel) tillverkades i anslutning till dessa. För att få bort den estetiska splittringen i koret ersattes den befintliga altaruppsatsen av ett altarskåp, samstämt med Lorentzons målning. Konstnär var Hans Fagerström, Halmstad, som hade samarbetat med Loretson i tidigare projekt. Korbänkarna för präst och kyrkvård avlägsnades för att ge plats åt körverksamhet, vilket även gällde den främre bänkraden. Två stora rum avskildes under läktaren för samlingsutrymme, kapprum, stolförråd och handikapptolett. Interiören målades om varvid väggarna omputsades så att en tämligen grov gräng skapades och målades i mörk ockraton. Sakristian försågs med toalett och nya textilskåp. I samband med arbetena rengjordes takmålningen av konservator Ola Westerudd, Jönköpings läns museum.

Inför den nu genomförda renoveringen utförde målarmästare Anne Håkansson en kort utredning beträffande måleriarbetena som genomfördes 1977-78. Hon intervjuade en tidigare anställd på N. P. Jonssons måleri. Utredningen visade att taket i kyrkorummet målades med egentillverkad äggoljetempera. Kortaket målades inte på 1970-talet. Väggarna avfärgades 5-6 gånger med gotlandskalk i obrutet vitt och med endast en kulört avfärgning med bränd terra.

Ovan: Ambon från 1970-talet var tung och opraktisk. I bakgrunden skymtar hurtesn med piscinan med en nummertavla ovanför.

Till höger: Kyrkorummet sett mot orgelläktaren.

Bänkarna tycks ha blivit avlutade på 1970-talet eftersom knappt några färgspår påträffats under befintligt skikt. Bänkarna tycks också vara målade med äggoljetempera med sekundärt fernissad insida. Även predikstolen tycks ha målats på 1970-talet, men inte orgeln. Enligt målaren användes omkring 2000 ägg för målningen och eftersom färgskikten är vattenlösliga användes antagligen för lite linolja i färgen.

År 1989 reparerades ytterfönstren och 1992 kompletterades belysningen i koret för att underlätta läsning i "lillkyrkan". En ljusring i mässing ritades av arkitekt Per Rudenstam och tillverkades vid V. Fongs gelbgjuteri, Gränna.

År 1994 utbyttes den föråldrade eluppvärmningen mot ett nytt elektriskt system från Nordisk Kirkevarme, Horsens.

Vid 1970-talets renovering hade bänkdelarna lagats och stadgats med korrugerade bleck.

Beskrivning inför åtgärder

Kyrkobyggnaden omfattar kyrkorummet med korabsiden, sakristian, läktarunderbyggnadens lokaler och vapenhuset.

Kyrkorummet har väggar av puts med grov gräng – grovt rivna och med många "maskgångar" – som avfärgats i ockraton, vilket ger ett något flammigt uttryck.

Taket är ett valv bestående av brädor som målats i svagt turkos kulör. Mellan väggar och tak löper en profilerad taklist med konsoiler, allt målat i beige och grått. Kyrkorummet har ett brädgolv som fernissats i mellanbrun kulör. Huvuddelen av rummet har breda originalbrädor, medan koret har sentida smalare, spontade brädor från korutökningen 1953–54. Podiet längst in i absidrundeln är belagt med breda brädor från uppförandet. De kan däremot vara omlagda i annat läge. Infällt i korgolvet, framför bänkkvarteren finns nedsänkta konvektorgravar täckta av metallgaller. I bänkkvarteren ligger det brädgolv av sekundära, smala, spontade brädor.

Altaret i öster (egentligen ostsydost) är en kraftig bordskonstruktion målad i rödbrun kulör. Kring altaret finns en flyttbar altarring i smäcker konstruktion i ljusbrun kulör med förgyllda linjer. På väggen bakom altarbordet finns ett altarskåp i form av en pentatyk. Den mittre delen är högre och har en framställning av Korsfästelsen vilket flankeras av framställningar av Dopet och Nattvarden. Altartavlans figurfält är både snidade, målade, försilvrade, förgyllda och försedda med kollage. Altarskåpets tunga konstruktion med dörrarna stabiliseras med kraftiga järnbeslag på korväggen.

I taket över altarskåpet finns Waldemar Lorentzons målning Kristi återkomst. I koret står även dopfunten av sten från 1930, golvlysstakar, en kraftig ambo i rödbrun kulör och kororgeln.

Fönstren har innerbågar från 1922 av grått trä med blyinfattat, svagt färgat antikglas från 1954, i korfönstren även patinerat.

Predikstolen är från kyrkans byggnadstid och har uppgång från sakristian. Den femsidiga korgen bär rödbruna fyllningar med

Ovan: Det på räls flyttbara altarbordet.

Nedan: Waldemar Lorentzons målning i kortaket.

Ovan: Predikstolen med 1970-talets färgsättning.
Nedan: Bänkarnas färgsättning inför arbetena.

förgyllda kristna emblem i relief. Ramverket är grått och avslutas nedåt med en kraftig, förgylld vulst. Basen pryds av reliefer och en pinjekotte. Ljudtaket är utformat med strålsol, duva och lambrequin samt kröns av ett förgyllt kors på kula. Muröppningen flankeras av två gråmålade träpilastrar.

Bänkinredningen kvarstår också från kyrkans byggnadstid. Rygg- och sitsar är ombyggda 1922 och avfärgade i ljusblått. Mot mittgången sitter dörrar med halvfranska fyllningar och tidstypiskt utskjutande gångjärn. Gavlarna pryds av räfflade pilastrar med romb och tandsnitt, kännetecknande för många empirekyrkor i länet, liksom bänkkvarterens rundade hörn. Mot tvärgång och kor finns skärmar med fyllningar. Mot sidogångarna finns inga dörrar och gavlarna är helt släta. Ramverket är hållet i en varmgrå ton medan pilastrar och fyllningar är beiga. På lister är uppläggning i rödbrun, grön och blå lasyr. Bevarade bänkdörrar i tornet har en målning i schatterat grått, där speglarnas profiler markerat i vitt och överliggaren är mörkare och dekorerad med små rundade ornament i vitt. Denna bemålning är ännu inte daterad.

Den ursprungliga läktaren vilar på tolvräfflade kolonner (varav fyra nu i underbyggnaderna) i grön lasyr med rödbruna accenter. Över mittgången har läktaren en rundad utkräkning. Läktarbröstet utgörs av ett ramverk med halvfranska fyllningar, målat i överensstämmelse med bänkkvarteren. På läktargradängerna står idag lösa stolar. Läktarens golv är täckt av en textilmatta.

Orgeln är ursprungligen byggd 1857 av August Rosenberg, Vadstena. Spelbordet är sedan 1936 fristående, men man kan ännu se skyltarna till registerandragen där det gamla satt, vilket också visar verkets ursprungliga disposition. Orgelfasaden är ett uttryck för 1800-talets nystilar med sina romanska bågmotiv och vimpergkrönte pitureller. Färgsättningen är i grå toner med förgylld dekor.

Läktarunderbyggnaderna från 1978 rymmer i söder samlingsrum och läktartrappa (byggd 1954), i norr kapprum med elcentral, handikapptoilet, städskrubb och stolförråd. Väggarna – som endast nödortfittigt dragits in bakom den främre kolonnraden – är klädda med slätspont i gråblå lasyr och har halvfranska pardörrar mot mittgången.

Bland kyrkans inventarier märks främst den föregående altartavlan från 1899, som nu hänger på norra långsidan. Det är en olja på duk målad av Carl Jonson från Bredaryd på temat "Kommen till mig..." Den tillhörande kolonnomfattningen och frontonen med strålsol, vilka är från 1853, förvaras nu på vinden liksom de ursprungliga nummertavlorna med lyror och altarringen. Ett snidat litet 1700-talskrucifix kommer från gamla kyrkan.

Sakristian har egen ingång i väster med vindfång och trappa till pannrummet. En toalett i nordvästra hörnet tillkom 1978. Längs östra väggen är fasta textilskåp från samma år. En linoleumklädd trappa leder upp till predikstolen. Golvet består av fernissade bräder

och väggar bär beige färg. Vindfångets vägg är klädd med ljusbrun slätspont och bär ett bönealtare. Det ursprungliga plana brädtaket är brunbetsat.

Vapenhuset har golv av polerade kalkstensplattor från 1954. Vägarna är målade med en beige färg. Vindfånget till långhuset har en halvfransk pardörr från byggnadstiden, dock försedd med moderna handtag och nödutgångstrycken. Det ursprungliga plana brädtaket är vitmålat med roller. I rummet står cafébord och en bokhylla.

Ovan: Interiör från sakristian med skrudskåpen till höger. Till vänster: Kapprummet under läktaren.

Nedan: Samlingsrummet under läktaren upplevdes inte vara tillräckligt flexibelt och lite för litet för kyrkkaffe.

Ovan: Korets nya altarbord, knäfall och golvljusstakar.
Nedan: Den nya, lätt flyttbara ambon.

Vidtagna åtgärder

Ny inredning i koret

Koret och dess inredning omgestaltades i hög grad på 1970-talet. Inför arbetena upplevdes koret som mörkt och dessutom var delar av inredningen otymplig. Särskilt ambon med dess tillhörande kablage saknade den eftersträlvade flexibiliteten. De igenmurade fönstren och väggarnas mörka färgsättning kunde inte uppvägas av den ljusring som skapades på 1990-talet. Vidare planerades för en ny kororgel. Från antikvarisk synpunkt framhölls att koret hade en i flera avseenden enhetlig gestaltning med kvaliteter, men bristen på ljus, takmålningen som inte framträdde på ett önskvärt sätt och ambons opraktiska form var komponenter som bidrog till att låta pröva förutsättningarna för en större omdaning. Den bärande tanken på en "lillkyrka" i koret hade inte heller fungerat som det var tänkt.

Vid projekteringen ville församlingen behålla takmålningen, altarskåpet och dopfunten. Man önskade ett lättare altare och en smäckrare altarring och ambo.

De första diskussionerna kring den nya inredningen fördes bland annat tillsammans med arkitekt Bert Noorlander (Arkitekthuset) och inredningsarkitekt Emily Hedenstedt (Mood Studio). Deras idéer kretsade kring att ta fasta på kyrkan och trakten genom att använda gjutjärn – något som församlingen fastnade för.

Knäfallet i gjutjärn och ljus betsad ask.

Mood Studio formgav i enlighet med dessa idéer ett altarbord, en flyttbar altarring/knäfall i en sektion, en ambo, två banketter, en golvljusstake, ett stort och ett mindre processionskors med tillhörande golvstativ och två vägghängda ljushållare. Gemensamt för dessa

var materialen gjutjärn och ljusbetsad ask samt de raka formerna med korssymboler. Altarbordets symboliska tyngd markerades även genom vissa förgyllningar. Med den nya inredningen erhöll koret en betydligt ljusare och lättare inredning som lät altartavlan och takmålningen framträda. Utöver korets nya inredning tillverkades även ett par nya psalmbokshyllor på hjul av två olika typer, som också formgavs av Mood Studio.

På 1970-talet tillkom två psalmnummertavlor och eftersom större delen av denna inredning skulle tas bort valde man att återta två ursprungliga nummertavlor i bruk. Dessa hade rektangulär form med fasade övre hörn samt en krönande lyra. När kyrkan byggdes satt dessa nummertavlor på stänger eller kolonner från var sitt mindre skåp. Delar av detta var skadat, men själva tavlorna var tämligen välbevarade. Därför rengjordes och restaurerades dessa och monterades åter vid gränsen mellan långhus och kor.

Tillgänglighet

Inför arbetena fanns det en svagt sluttande ramp i mittgången upp mot det högre korgolvet. Efter åtgärderna i krypprunden byggdes en ny ramp av brädor. Dess start och slut markerades med mörkmålade breda linjer.

Ny belysning

Som tidigare nämnts upplevdes koret vara alltför mörkt. Bakgrunden var att två korfönster murades igen på 1920-talet och att de två kvarvarande fönstren hade tonade och patinerade glastrutor. I början av 1990-talet hade man försökt lösa problemet med en ljusring i koret mitt. Detta innebar en förbättring, men problemet var ändå inte löst. Ett mål i samband med den nu genomförda renoveringen var att tydligare framhäva korets takmålning – bland annat med lämplig belysning.

Ljusbäraren återanvändes, men processionskorsen och de vägghängda ljusen tillkom vid renoveringen.

Ovan: En strålkastare placerades strax under taklisten för att belysa altartavlan.

Till vänster: Halogenkryssen på ljuskronornas pendlar kan förstärka belysningen betydligt när så önskas.

Äldre armaturer under läktaren ersattes med mer tidlösa med metallspröjsning.

Ovan och till höger: Hela den bakersta bänken togs bort och den näst bakersta behölls till 1/3 och inreddes för mixerbordet.

För att skapa bättre belysning i koret prövades och simulerades olika lösningar. En var att belysa takmålningen med en ljusslinga i höjd med taklisten, vilket dock förkastades eftersom ljuset blev starkt nedtill, men endast svagt upptill. Slutligen valde man att sätta upp små men effektiva strålkastare i taket vid gränsen mellan långhusets valv och korets hjälmvalv samt indragna ett par meter in på långhustaket. Strålkastarnas skal var i bruten vit standardkulör och anslöt väl till takets kulör. De blev därför inte iögonfallande. Tack vare ljusspridningen på de strålkastare som belyser takmålningen undveks slagskuggor och ojämn belysning.

Pendlarna som bär kyrkorummets ljuskronor försågs med ljuskryss som förstärkte allmänbelysningen i denna del av kyrkorummet. Ljuskryssen använde halogenteknik och levererades av V. Fongs gelbgjuteri.

I läktartaket fanns sedan tidigare plafondbelysning av omålad fur. Denna ersattes med mer tidlösa plafondlyktor med metallspröjsning.

Lyktan i vapenhuset bibehölls, men genomgick en översyn beträffande elsäkerheten.

Nytt mixerbord

Styrningen av ljus och ljud var förlagd till läktaren, vilket var opraktiskt. Därför ordnades en helt ny plats för mixerbordet längst bak i det sydvästra bänkkvarteret. Platsen ordnades närmast mittgången och för att ge plats togs en bänk bort. Den ursprungliga bänkskärmen delades så att 1/3 avgränsade mixerbordet bakåt och 2/3 den bakersta bänken. I båset placerades mixerbordet på ett höjbart bord. Allt målades in i bänkfärgen.

Läktarunderbyggnaden och ny plats för kyrkkaffe

Inför arbetena fanns läktarunderbyggnader som i många avseenden fungerade praktiskt. Den södra delen innehöll ett rum som kunde användas för samling och för kyrkkaffe. Det upplevdes emellertid vara alltför trångt för att fungera optimalt vid kyrkkaffe. Därför fanns det idéer om att ta bort de bakersta bänkarna och att skapa öppna ytor där. Från antikvarisk synpunkt var det emellertid viktigt att behålla så många bänkar som möjligt kring läktaren.

Eftersom det befintliga samlingsrummet var lite för litet och det knappast var möjligt från antikvarisk synpunkt att skapa stora fria ytor inne i kyrkorummet gjordes en kompromiss där de två utrymmena skulle kunna användas samordnat. Detta gjordes genom att de bakersta bänkarna och att större delen av den näst bakersta bänken mot söder togs bort samt att en vid pardörr togs upp mot läktarunderbyggnaden. Härigenom kan man skapa en flexibilitet mellan utrymmena och möblera dem både med sittmöbler och ståbord. Samlingsrummets förråd under trappan bibehölls. Den nya pardörren gjordes av furu och med speglar. Tryckena på nya dörrar under läktaren gjordes av mässing och var snarlika befintliga.

Ovan: Samlingsrummet inför renoveringen.

Till vänster: Genom den skapade kontakten mellan lokalerna skapades större flexibilitet och samutnyttjande, exempelvis vid kyrkkaffe.

Nedan: Här har den nya öppningen mellan samlingsrummet och kyrkorummets tagits upp.

Ovan: Uppgången till läktaren och ingången till samlingsrummet.

Till höger: Det omgestaltade kapprummet med nya klädhängare.

Nedan: Pentryt med ny inredning.

På motstående sida bibehölls rumsindelning i huvudsak. Kapprummet försågs med mer praktiska klädhängare. Stolsförrådet mot kyrkorummet delades av mot norr så att en städskrubba skapades. På motstående sida ordnades elcentral, pentry och toalett.

I de fall nya dörrar sattes upp i läktarunderbyggnaden gjordes de lika befintliga spegeldörrar. Färgsättningen i läktarunderbyggnaden följde helt den i kyrkorummet beträffande golv, väggar, tak, dörrar och kolonner.

Läktarens bröstning var alltför låg och när det nya golvet lades minskade höjden ytterligare (ca 89 cm) för att kännas säker och därför tillverkades ett räcke av stål som placerades på bröstningen. Räcket gjordes av rör och målades i en av bröstningens kulörer så att det blev diskret (se bild s. 21). Höjden blev härmed ca 120 cm.

Kyrkorummets ommålning

Inför arbetenas genomförande gjordes en grundlig projektering där även den nya färgsättningen fastslogs i sina huvuddrag. Målet med den nya färgsättningen var att erhålla en ljusare och en något mer neutral interiör, där Lorentzons takmålning skulle framhållas i högre grad. Även altartavlan och predikstolen var värda att ge ett mer framträdande intryck. Församlingens byggnadskommitté gjorde också en studieresa till ett antal kyrkor av samma typ som målats om under senare år.

Väggarna

Väggarna upplevdes mörka och flammiga. Redan i anslutning till renoveringen på 1970-talet påpekades att väggarna var väl flammiga, men enligt uppgift föreslog arkitekten att man skulle avvakta med den slutliga bedömningen eftersom färgytan troligen skulle jämnas ut sig efter hand.

Målet blev nu att erhålla ljusare och jämnare väggar. Detta åstadkoms genom att färgen (Leinos Kalkstrukturfärg 666) som användes hade en viss "kropp" så att kaviteter och sprickor fylldes ut. Som kulör valdes en ljus, neutral gul kulör, som tänktes stå som en neutral och återhållsam grund i rummets färgsättning.

Taket

Taket hade huvudsakligen en ljusgrå kulör med dragning mot blått. Denna kulör stod i viss kontrast mot kortaket som hade en mer neutral ljusgrå kulör med viss flammighet. Vid diskussionerna strävade man efter att åstadkomma en enhetlighet mellan långhustaket och kortaket. Man tog därför upp kortakets grundkulör och målade långhustaket i den samt åstadkom en önskad flammighet genom dragningar i långhustakets längdriktning. Karaktären på flammigheten och tekniken för att utföra den diskuterades grundligt på plats.

Som en markerad gräns mellan vägg och tak målades taklisten i ett par olika gråa kulörer, men med linjer i rött och smala, förgyllda vertikalytor. Dessa accenter skapade den eftersträlvade markeringen av listen. Taken under läktaren var slät målade inför arbetena. Vid förarbetena upptäcktes att de i ett tidigare skede haft en svag ådringsmålning och därför valde man att göra dragningar även nu, i likhet med långhustaket.

Golvet

Alla golv i kyrkan bibehölls utom det i koret (ej plattformen under altarbordet) eftersom det var skadat. Där lades ett nytt furubrädgolv med breda dimensioner. Hela det slipade golvet behandlades med hårdvaxolja så att ett ljust golv åstadkoms.

Framför bänkkvarteren fanns konvektorgravar som bibehölls men som försågs med nya metallgaller. De gamla gallren var lösa och skallrade när man gick på dem. I stället lades nya i ljus beige kulör

Kulörprov på vägg och i tak inför diskussionerna.

Bänkdörrarna har varit försedda med målade siffror som kunde anas efter målningens rengöring och lätta slipning. Här skimtar nummer "13".

Golven i bänkkvarteren täckmålades i ljus gulbeige kulör. Bilden visar även det övriga golvet som behandlades med hårdvaxolja.

Ovan: Skrapprov på predikstolskorgen bekräftade de undersökningar som gjorts 1979, som bland annat visar att korgens spegelfält varit gröna i ett tidigt skede och dessförinnan troligen grå. Även listverken hade dessa färgskikt. Den vertikala tvinnade staven i hörnen hade varit förgyllt i ett tidigt skede, kanske ursprungligen. Denna förgylldes åter vid den nu genomförda restaureringen.

Till höger: Nu genomförda skrapprov på lambrequinbården visade att denna haft en kraftfull röd kulör.

(RAL 1015, lika väggar och radiatorer) på plats för ökad stabilitet och bättre anpassning till golvets kulör. Konvektorgravarna under korabsidens fönster lades igen i samband med golvbytet. Detta eftersom man inte kunde rymma radiatorer med tillräcklig effekt i de befintliga gravarna.

I bänkkvarteren fanns sekundära, spontade brädgolv. Eftersom bänkarna inte skulle demonteras valde man att rengöra, slipa lätt och täckmåla dessa i en gulbeige kulör (5A-46).

Altarskåpet

I ett sent skede under arbetena konstaterades att altarskåpets ockrakulör upplevdes vara något för kraftig i förhållande till den nya inredningen och färgsättningen. Genom de genomgripande ändringarna i koret bedömdes denna kulör inte heller ha något större kulturhistoriskt värde längre. Därför beslutades att måla om altarskåpets slätmålade ockra-tytor i en mildare grå kulör.

Predikstolen

Vid färgsättningen av predikstolen var inte syftet att rekonstruera en ursprunglig eller tidigare färgsättning, men äldre kulörer beaktades vid diskussionerna. Som underlag fanns dels en färgarkeologisk undersökning (ej ljudtaket) gjord av läns museets konservator 1978, dels nu utförda skrapprov av målarmästare Anne Håkansson.

Undersökningarna visade att vissa delar av predikstolen varit förgyllda ursprungligen. Åtminstone följande delar har varit förgyllda:

- Vulsten nedtill – förgyllt även i dag
- Ornamenten i speglarna – förgyllt även i dag
- Snoddarna vid korgens hörn – gråmålade i dag

Skrapprov på spegelfälten visade en grön marmorering som första eller andra färgskikt. Denna fanns troligen även på ramverket kring speglarna, på korgens undersida och på korgens profilerade krön. Vidare visade skrapprov på ljudtakets lambrequinbård att denna haft en rödaktig, schatterad kulör. Inför ommålningen visade det

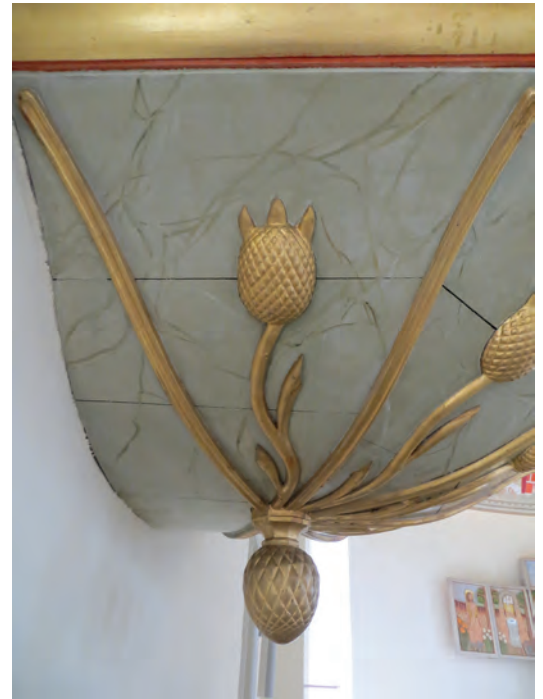
sig att det tidigare färgskiktet hade alkydinnehåll.

Vid diskussionerna framhölls att de påträffade kulörerna tidigare troligen varit synliga när korets takmålning utfördes och då stått i samklang med varandra. Detta kunde upplevas som en kvalitet att predikstol och takmålning korresponderar med varandra. Vidare ville de inblandade gärna behålla förgyllda ytor och eftersom den tvinnade snodden vid korgens hörn varit förgylld ville man återgå till detta.

Den gröna kulören i speglarna återskapades, men med en schattering samt i en ljusare/blekare kulör för att inte kontrastera allt för mycket. Det röda på ljudtaket återskapades också med schattering. Denna röda kulör kom att korrespondera med bland annat taklistens röda linjemarkering.

Predikstolen efter ommålningen. Gröna och röda toner från äldre skikt har tagits upp, men inte med exakt samma nyanser. Avstämning beträffande kulörvalet gjordes i hög grad i förhållande till Lorentzons takmålning.

Predikstolskorgens undersida målades i grått med en återhållsam marmorering. Förgyllningarna bibehölls.

Ovan och nedan: Vid projekteringen av bänkmålningen gjordes uppstrykningsprov både på bänkarna och på skiva som dokumentation och referens.

Bänkarna

Bänkarnas in och utsidor upplevdes inte harmoniera med varandra inför arbetena. Utsidans varma kulörer i grått, brunt och rött kontrasterade mot insidans turkosa ton. Alla bänkar målades om fullständigt. Ytorna skrapades rena från löst sittande färg.

Ytorna, särskilt bänksitsar och -ryggar visade sig ha märken efter tidigare hårdhänt skrapning. Vidare hade sammanfogningar som tenderade att dela på sig lagats med nedslagna korrugerade plåtbleck. Vid målningsarbetena som nu genomfördes lagades större skador och sprickor, men större delen av småskadorna valde man att låta vara. De korrugerade blecken slipades ner så gott det gick.

Vid skrapning och rengöring upptäcktes spår efter en ursprunglig numrering av bänkarna på bänkdörrarna. Ingen numrering av bänkarna utfördes vid ommålningen.

Bänkarnas insidor målades i en neutral gråvit kulör. Utsidorna erhöll en mer arbetad färgsättning. Huvuddelen målades gråvit, men spegelförsänkningarna målades varmgrå och en linje mot spegelfyllningen förgylldes. Gavlarnas kannelyrer, stående kvadrat m.m. målades också varmgråa medan vissa detaljer förgylldes. Bänkarnas överliggare målades i varmgrått, mörkare grått, rött och försågs med en förgylld linje. Sockeln målades grå.

Bänkarna efter ommålningen. I golvet ses även den kontrastmarkering som visar var rampen börjar. Framför bänkskärmen ligger det nya gallret till konvektorgraven.

Läktaren och orgeln

Läktarens barriär och kolonner målades i hög grad i enlighet med bänkskärmar.

Golvet på läktaren avsågs att frigöras från befintlig textilmatta och slipas, men när mattan tagits bort framkom dels att de ursprungliga golvbrädorna var slitna med skadade kanter, dels att gradängerna

Till vänster: Vid rivningen av textilmattan visade sig läktargolvet vara förstört och oanvändbart.

Ovan: På det skadade läktargolvet lades ett nytt, massivt furugolv. Radiatorn är ny liksom skyddsräcket på barriären, vilket monterades av säkerhetsskäl

byggs på så att golvet inte var enhetligt. En slipning var således utesluten. Ett första förslag var att lägga ett tunt lamellgolv ovanpå, men på länsstyrelsens uppmaning lades i stället ett massivt brädgolv ovanpå det gamla golvet. Det nya massiva furugolvet fick god bredd på brädorna (135 mm), men kunde samtidigt göras tunt (20 mm) så att påbyggnaden inte skulle skapa problem vid anslutningen till trappan. Planstegen försågs med nya nosar. Målet var att utforma dem så att de inte upplevde så breda och platta. De skulle därför förses med en snedsågad front. När golvet och nosarna var monterade upplevdes nosarna trots allt vara bredare än det var tänkt. Även sättstegen försågs med ny träbeklädnad.

Ett smalt parti av det ursprungliga golvet låg mellan orgelhuset och gradängerna mot söder. En omläggning av även detta golvparti skulle vara svårt att utföra på grund av det smala utrymmet. Därför lämnades detta kvar och rengjordes. Vidare framkom att podiet som organisten sitter på inte kunde beläggas med nya golvbrädor eftersom pedalklaviaturen måste kunna dras fram när det tas loss. Därför lämnades även detta golvparti kvar och slipades. Detta golv är inte ursprungligt utan lades troligen om när orgeln byggdes om 1936.

Trappan upp till läktaren slipades och behandlades på samma sätt som golven.

Orgeln var inför arbetena målad med en alkydhaltig färg i en färgsättning som inte var samordnad med den övriga inredningens. Fasaden var huvudsakligen ljusgrå med detaljer i mörkare grått samt vissa förgyllda ornament. Orgeln var intäckt under en lång period och färgsättningen av denna skedde först när det övriga kyrkorumets kulörer var bestämda.

Vid färgsättningen av orgeln fanns inga arkivuppgifter om tidigare färgsättning. Skrapprov visade bland annat att kulorna nedtill på fasaden och de gjutna blommorna av pastellage varit förgyllda tidigare. Även kannelyrerna nederst på de utskjutande delarna har

Orgelfasaden var inför restaureringen målad i två olika grå nyanser och försedd med en del förgyllda ornament. Detta gav orgeln ett stilrent, men lite blekt intryck.

Ovan: Skrapprov visade att orgelhusets dekor haft mer omfattande förgyllningar i tidigare skeden, exempelvis i kannelyrerna nedtill.

Till vänster: Genom uppstrykningsprov arbetades den nya färgsättningen fram. Här visas mittpartiets välvda krön.

Ovan: På baksidan av detta svarvade halvrunda krönornament påträffades rester av papper med handskrift. Med all säkerhet har orgelbyggaren limmat ihop två träbitar med papper emellan. Därefter har ornamentet svarvats och slutligen delats i två halvor. Eftersom pappret legat emellan har det varit lättare att dela halvorna.

Till höger: Detalj av den nymålade orgelfasaden.

varit förgyllda. Den befintliga färgsättningen i ljusgrått, mörkare grått samt förgyllning ville man inte frångå, fränsett att kulörerna skulle justeras i enlighet med övrig färgsättning samt att ytterligare, mindre ytor skulle förgyllas. Målet var att skapa en samstämmig färgsättning i enlighet med kyrkorummets övriga och att försiktigt framhäva orgelfasadens arkitektur. Därför målades orgelhuset huvudsakligen i ljusgrått. Alla befintliga förgyllningar bibehölls, men några ytterligare tillkom, exempelvis på flankernas överkant och turellernas nedre bågornament. Upptill och nedtill målades vissa fält

ungefär i den gröna, stöpplade ton som användes på predikstolen. Slutligen gjordes vissa smalare linjer i rött för att förhöja effekten av det förgyllda.

Inför ommålningen av orgeln visade det sig även att fronten hade lossnat något från övriga orgelhuset. Fronten fästades därför ytterligare mot sidostyckena.

Här har trappans plan- och sättsteg slipats och det nya läktargolvet lagts och slutligen har ytorna behandlats med hårdvaxolja. För att markera starten för trappan målades golvets nos mot trappan i en mörk kulör.

Genom den nya färgsättningen fick bänkarna och läktarbarriären ett stilfullt uttryck samtidigt som orgeln framhövdes på ett tydligare sätt. Bild från slutbesiktningen.

Fönsteråtgärder

Samtliga fönsterbänkar hade tämligen grov puts och dessutom vissa skador. För att jämna till dessa gjordes en tunn filtnings på dessa. Därefter målades fönsterbänkarna med en matt linoljefärg i samma kulör som väggarna i övrigt. Att man valde linoljefärg var för att i högre grad göra fönsterbänkarnas målningsskikt tåligare och avtorkningsbart.

Samtliga fönster målades om på utsidan med linoljefärg. Detta betraktades som ett underhållsarbete och gjordes med linoljefärg i befintlig kulör i engelskt rött. Även tornets ljudluckor målades. Luckornas beklädnad av trapetskorrugerad plåt tillkom inte vid detta tillfälle.

Ovan: Nymålat fönster utvändigt.
Nedan: Restaurerat innanfönster.

Kyrkorummets innanfönster visade sig vara instabila när arbetena påbörjats. Problemet var främst att vissa blyspröjsar var spruckna, stormjärnen var för få och kitt saknades. För att åtgärda detta föreslogs och genomfördes en renovering som skulle innebära att samtliga blyspröjsar ersattes med nya dragna spröjsar. Spruckna glas ersattes med nya med samma karaktär. Dessa levererades från Glashütte Lamberg, Tyskland. Fönsterna kittades mellan glas och bly. Vidare skedde en komplettering av stormjärnen med 6 mm:s rundjärn för att öka stabiliteten. Fönsterna målades med linoljefärg (7A-30).

I ett sent skede i arbetena framkom idén att ersätta de tonade och patinerade glastrutorna med glas av samma typ som i långhusets fönster. Detta medförde att koret blev ännu lite ljusare. Den av antikvarien eventuellt befarade risken att man skulle kunna se och störas av verksamheten på kyrkogården eller på grannfastigheter vid gudstjänstbesök tycktes inte vara befogad.

Korffönsterna hade tidigare tonade och patinerade glastrutor. Detta gjorde koret mörkare. Därför byttes glasen ut mot nya av liknande slag som i långhuset, men utan patinering. Resultatet blev ett betydligt ljusare kor.

Bänkdynor

I samband med renoveringen konstaterades att de befintliga bänkdynorna inte var ändamålsenliga. Därför beställdes nya.

Målet var att de skulle vara hållbara och inte iögonfallande. Tyget som valdes var ett ylletyg, typ Svensson Markspelle, Rami 3030. Dynorna gjordes så att två separata dynor täcker en bänkrad.

Klimatåtgärder

Inför renoveringen hade kyrkans klimat utretts på olika sätt. År 2010 genomförde BSV arkitekter & ingenjörer AB en kartläggning av kyrkans inomhusklimat beträffande luftfuktighet och temperatur. Utredningen visade att delar av byggnaden hade en alltför stor variation i luftfuktigheten. Uppvärmningen bestod av bänkvärmare, väggradiatorer och konvektorer i korgolvet. Uppvärmningen inför förrättningar skedde intermittent med en varierande eller låg grundvärme eller ingen alls. Utredningen visade även att antalet uppvärmningstillfällen per vecka var alltför många.

FLK Sverige AB gjorde en värmeteknisk utredning 2011 som föreslog en kontinuerligt uppvärmd kyrka med bergvärme och att uppvärmningen skulle kombineras med ett fuktreglerande system. Värmeanläggningens skulle omfatta en bergvärmepump med fem borrarade hål i gångar på kyrkogården.

Projekteringen kom fram till att ett vattenburet system med vägg-radiatorer och radiatorer placerade i korgolvets befintliga gravar i kombination med bänkvärmare vore lämpligt. Man valde också att frångå den intermittenta uppvärmningen. Radiatorgravarna utefter korväggarna bedömdes inte kunna rymma radiatorer av den effekt som krävdes och därför sattes väggradiatorer upp under korfönstren. Dessa radiatorer specialtillverkades och gjordes böjda så att de följer korväggens rundning och erhöll samma kulör som väggen. Radiatorerna levererades av Lenhovda Radiatorfabrik AB. Bänkarna försågs med nya bänkvärmare.

När arbetena startat upptäcktes fukt i krypgrunden, vilket medförde att man kompletterade med en avfuktningssystem med undertryck i krypgrunden. För att förhindra att uteluft skulle tränga in i krypgrunden murades samtliga ventilationsgluggar igen.

Vid monteringen av avfuktningsslangarna öppnades golvet i mittgången och sidogångarna. Antikvarien uppmanade hantverkarna att hålla uppsikt efter föremål av kulturhistoriskt värde i grunden. Antikvarien tog också själv del av delar av krypgrunden. Inga föremål av värde påträffades.

De nya ledningsdragningsarna gjordes huvudsakligen under golvet. I första hand öppnades mittgången, sidogångarna, korgolvet och golvet bakom de bakersta bänkkvarteren. Generellt kunde de gamla golvbrädorna återanvändas. Där värmerören går genom golvet upp till radiatorerna byggdes små träinbyggnader för att dölja rören. Inbyggnaderna målades in i golvsockeln kulör.

Ovan: Väggradiatorer inför renoveringen.

Nedan: Radiatorgrav vid korfönster, vilken nu ersattes av en väggradiator.

Bilden visar ny rördraging i sidogången mot söder. Här blottades också det ursprungliga golvet som täcktes över när korpodiet förstörades.

Ovan: Ny radiator där rördragningen döljs av en inbyggnad.

Till höger: Bänkvärmare.

Nedan: Ny radiator i vapenhuset innan rördragningar och fästen målats in.

Sakristians nya piscina samt en ny radiator för vattenburen värme.

För att möjliggöra inspektion i krypgrunden togs en ny golv-lucka upp i koret. Denna gjordes på gångjärn och med beslagning av mässing.

Klimatanläggningens apparatur kunde i allt väsentlig placeras i källarummet under sakristian med hål för kablage och rör från källarummet upp till kyrksalens mittgång. Från början var det tänkt att jordvärmens rördragningar genom ytterväggen skulle ske genom ett igenmurat fönsterhål i norrväggen. För att åstadkomma ett snyggare utseende gjordes håltagningen under mark i stället.

I samband med klimatåtgärderna gjordes fem borrhål för bergvärmen på kyrkogården. Borrhålen placerades i kyrkogårdens gångar för att så långt möjligt undvika ingrepp i gravar.

Sakristian

Taket i sakristian var inför arbetena i en brun kulör. Vid entreprenaden framkom att det inte var målat med en emulsionsfärg, som entreprenadhandlingarna förutsatte. Efter diskussioner beslutades att det skulle målas med emulsionsfärg i en grå kulör (7A-36).

Även i sakristian justerades inredningen. Inför arbetena fanns det en piscina i koret invid dörren till sakristian. Denna var tämligen klumpig med sin hurts. Därför ordnades en ny piscina i sakristian. Denna gavs ett mycket smäckert utseende och tillverkades av mässigt och placerades invid sakristians fönster. Piscinan formgavs av Emily Hedenstedt, Mood Studio.

Ett skrivbord ersattes av en pulpet, för att skapa mer öppna ytor i sakristian. Pulpeten var tillverkad i vitbetsad ask.

Vapenhuset

Vapenhuset fungerade som entré och utrymme för kyrkkaffe inför arbetena. Målet var främst att skapa en prydlig entré och därför skulle ytskikten förnyas. Funktionen som plats för kyrkkaffe skulle upphöra.

Väggarna putslagades och målades som i kyrkorummet. Dörrarnas panikreglar togs bort och dörrarna målades i enlighet med kyrkorummets färgsättning. Vidare försågs pardörrarna mot kyrkorummet med nytt fårskinns på kanterna för att sluta tätt. Detta arbete utfördes av Bobbys tapetserarverkstad AB. Tröskeln mot kyrkorummet togs bort för ökad tillgänglighet.

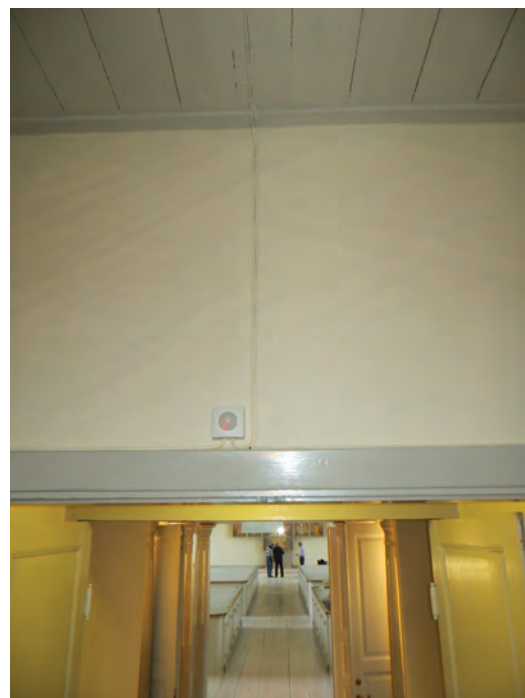
I stället för en sedvanlig strömbrytare placerades en rörelsedetektor över pardörrarna till kyrkorummet. Härigenom hålls vapenhuset upplyst när personer rör sig i det.

Nya radiatorer för vattenburen värme placerades på den norra väggen. Rödragningen och dess fästen målades in i väggfärgen.

Dränering

Vid en besiktning i regnväder upptäcktes att det bildades en pöl vid ett av stuprören. Vidare hade fukt konstaterats i krypprunden. För att motverka fuktskador grävdes stenkistor i anslutning till stuprören så att regnvattnet skulle kunna rinna undan.

Stuprören försågs även med nya rensilar av typen "Allan", som använts vid flera andra kyrkor.

Vapenhusets rörelsedetektor som styr belysningen.

Till vänster: Vattensamlingen under ett stuprör var en utlösande faktor till att stenkistorna tillkom.
Ovan: Grävning av stenkista pågå.

Larm

Ett ändamålsenligt larm installerades i kyrkobyggnaden. Vid ledningsdragningen företogs samråd med antikvarien.

Vid tre utgångar placerade nya utrymningsskyltar i litet format. Ledningsdragningen till dessa kunde göras diskret, bland annat bakom dörrfoder.

Övrigt

Parallellt med arbetena företogs en rengöring och konservering av kortakmålningen och altarskåpet. Dessa åtgärder föll inte inom ramen för läns museets antikvariska medverkan.

Länsstyrelsen har lämnat tillstånd till en ny kororgel den 20 juni 2012. Tillverkningen av orgeln pågår, men den har ännu inte installerats på plats.

Kyrkorummet efter avslutade arbeten.

Sammanfattning

Ombyggnaden och renoveringen av Månsarps kyrka var särdeles omfattande och tjänade många syften. Projekteringen gjordes med så hög precision som möjligt – till och med ett färdigt färgsättningsförslag förelåg inför igångsättningen, vilket är ovanligt. Trots att inriktningen på färgsättningen i hög grad var klar inför igångsättningen visade det sig nödvändigt och värdefullt att fortsätta diskussionerna och provandet i samarbete med en erfaren målare även under entreprenaden.

Även om åtgärderna blev omfattande var målet att ta stor hänsyn till kyrkorummets historia och karaktär samt att åtgärderna skulle utföras med höga krav på kvalitet. Renoveringen raderade i hög grad ut de komponenter som tillkommit vid 1970-talets renovering. Detta kunde motiveras av att denna omfattade en hel del lösningar som inte upplevdes praktiska och ändamålsenliga. Inredningen och färgsättningen från 1970-talet hade också ett så kraftfullt uttryck att det var svårt att kombinera den med nytillskott eller mindre ändringar. Lorentzons takmålning i koret får betraktas som kyrkorummets främsta konstverk och det var i första hand det som man ville förhålla sig till och framhäva nu.

Vid ombyggnaden prövades en tämligen ny lösning där ett avgränsat samlingsrum i läktarunderbyggnaden kunde kombineras med begränsade utrymmen mellan underbyggnaden och den bakre bänkraden i kyrkorummet. Denna lösning kan vara lämplig i fler kyrkor och bör utvärderas både från praktisk och kulturhistorisk synpunkt.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	433-7439-13 (avfuktningssanläggning), 433-7135-13 (stenkistor), 433-76604-11 (nytt värmesystem), 433-6599-11 (renovering och ombyggnad), 433-4514-13 (nya inventarier)
Jönköpings läns museums dnr:	195/2012, även 211/13
Byggherre:	Månsarps församling
Projektledare:	Maria Williamsson och Daniel Höglund, Arkitekthuset i Jönköping AB
Fuktkonsult:	Conservator AB genom Eva Gustavsson
Generalentreprenör:	Perssons Rör och Värme AB, Jönköping
Målerientreprenör:	Anne Håkansson's måleri AB, Aneby
Underentreprenör, måleri:	Hjortbrons Målarverkstad AB, Vaggeryd
Byggentreprenör:	Tabergs bygg AB, Månsarp
Underentreprenör, bygg:	Projektia konsulter i Jönköping AB, Jönköping
Brunnsborrningsentreprenör:	Rubenssons Brunnsborrning AB, Tranås
Elentreprenör:	Peter Lindquist El, Tenhult
Golventreprenör:	Miljöhallen Golv i Jönköping, Jönköping
Blyfönsterentreprenör:	Klockaregårdens Fönsterhantverk och snickeri AB; Aneby
Tapetserare:	Bobbys tapetserarverkstad AB, Vaggeryd
Rapportansvarig:	Anders Franzén
Antikvarisk medverkan:	Anders Franzén
Slutbesiktning, renovering, värme mm:	7 april 2014
Slutbesiktning, inventarier:	13 maj 2014
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Jönköpings kommun
Socken:	Månsarps socken
Fastighetsbeteckning:	Månsarps kyrka

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor och litteratur

Gullbrandsson, Robin. 2007. Månsarps kyrka, kulturhistorisk karaktärisering och bedömning. Byggnadsvårdsrapport 2007:37. Jönköpings läns museum.

Arkiv

Jönköpings läns museum, Jönköping

Kristi huvud och gloria i takmålningen är inte målat direkt på taket, som den övriga målningen, utan på en separat masonitskiva.

Måsarps kyrka genomgick en omfattande ombyggnad och renovering 2013-14. Föreliggande rapport sammanfattar vad som genomfördes och vad som framkom vid arbetena.